

SZABÁLYTALAN VILÁGHÁBORÚ

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1969. 387 o.)

SZABÁLYTALAN VILÁGHÁBORÚ

IMRE GÁBOR
BOJCSUK JÓZSEF
KISS JENŐ
LIGETI RUDOLF

A könyv — Imre Gábor, Bojcsuk József, Kiss Jenő és Ligeti Rudolf közös munkája — az egyre növekvő magyar hadtudományi kiadványok közül is az egyik legkiemelkedőbb. A Zrínyi Kiadó gondozásában olyan munka látott napvilágot, amely korunk égető alapproblémájával, a béke és a háború kérdésével foglalkozik. Ily módon érthető, hogy a könyv a magyar olvasók körében máris nagy népszerűségnek örvend. A marxizmus—leninizmus háborúról szóló tanítására alapozva a

szerzőknek kitűnő hadtudományi szintézist sikerült alkotniuk a második világháború utáni hadügy és a háborúk rendkívül bonyolult történetéről.

A szerzői kollektíva a könyvben nem egy hipotézist fejt ki, alapkonceptiója és az elemzés alá vett kérdések túlnyomó többsége ugyanis ma már a történelem és a tudomány által igazolt. Nem egy esetben a szerzők tesznek először kísérletet arra, hogy tudományos igényességgel, alaposítással és körültekintéssel meghatározzanak nagyon fontos új hadtudományi jelenségeket és fogalmakat.

A helyi háborúval kapcsolatos mondanivalójukat az olvasó számára világos stílusban, nagyon szemléletesen és logikus szerkezetben fejtik ki.

„Könyvünkben kísérletet tettünk arra — írják a szerzők —, hogy az elmúlt negyedszázad háborúinak, a nemzetközi imperializmus fegyveres agresszióinak elemzése alapján kimutassuk: az utolsó évtizedben a helyi háborúk szerepe az imperialista politikában rendkívüli mértékben megnövekedett, a »korlátozott« agresszió a politikai konfliktusok megoldásának alapvető fegyverévé lépett elő, nem csak »helyi«, de »globális« méretekben is. Igyekeztünk bebizonyítani, hogy az imperialista helyi háború nem véletlen vagy elszigetelt jelenség, hogy ezek a háborúk a szocializmus, a haladás erői ellen folyó nemzetközi méretű küzdelem ütközetei, amelyekre az imperialisták elméletileg és gyakorlatilag egyaránt tudatosan készülnek.” (376. o.)

Am a munka a fenti célkitűzésnél jóval többet ad. A könyv elolvasása után elmondható, hogy az olvasók széles rétegeinek ismerete az elmúlt 25 év rendszerezett hadtörténelmével és fontos hadtudományi tételeivel válik gazdagabbá. A kialakult politikai világgép számos igen jelentős és szinte nélkülözhetetlen katonai elemmel bővül ki, válik teljesebbé.

A kiadvány szerkezetileg Darvasi István értékes előszavából, hét fejezetből, utószóából, az 1945—1968 között lezajlott fegyveres konfliktusokat bemutató időrendi függelékből, a név- és földrajzi mutatókból épül fel. A fejezetek sorrendben a következők: Korunk háborúi; Mi a helyi háború?; A helyi háborúk szerepe a nemzetközi osztályharcban; Helyi háborúk a gyakorlatban; Az agresszió „művészete”; A felszabadító és honvédó háborúk hadművészete; A helyi háborúk perspektívái. Ezek az igen találó és izgalmas fejezetcímek nagyon sokat sejtetnek. A könyv áttanulmányozása az olvasónak nem is okoz csalódást.

A szerzők plasztikusan rajzolják meg a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti korszak háborúinak lényegét, a történelmi körülmények és a nemzetközi erőviszonyok alakulását. Felhívják a figyelmet arra, hogy a marxizmus—leninizmus ideológusai megállapították, hogy nem könnyű a háborúk kategorizálása. Lenin arra tanít, hogy minden egyes háború típusát meg kell különböztetni: „Mind a pacifistáktól, mind az anarchistáktól pedig mi, marxisták — írja Lenin — abban különbözünk, hogy feltétlenül szükségesnek tartjuk külön-külön minden egyes háború történelmi tanulmányozását (Marx dialektikus materializmusa szempontjából).”¹

A mű írói leszögezik, hogy valamennyi háborút két nézőpontból szükséges szemügyre venni: „az egyik a háború társadalmi-politikai oldala, a másik a háború hadászati és haditechnikai, vagyis katonai oldala”. A háborúk típusainak társadalmi-politikai tartalom szerinti vizsgálatánál a szerzők korunk ellentmondásainak ismeretetésével tárják fel a háborúk kirobanásának okait. Ennek során nagyon

helyesen jellemzik a kapitalizmus általános válságának harmadik szakaszát, de nem ismertetik témájuk szempontjából nem elhanyagolható, a második világháború befejezésétől az ötvenes évek közepéig tartó második szakaszának legfontosabb vonásait. Pedig a szerzők által bemutatott és megvizsgált háborúk nem kis része 1945—1955 között zajlott le és a kor háborúinak nem egy lényeges jegyét ez az időszak szülte, vagy embrionális formában ekkor jelentkeztek.

Közismert, hogy korunk alapvető ellentmondása a szocializmus és kapitalizmus közötti ellentét, de emellett számos más ellentmondás is kialakult. Korunk ellentmondásából kiindulva a szerzői kollektíva meghatározása szerint a háborúknak legalább öt alapvető típusa ismerhető fel. Ebből következik, hogy nem tartják kizártnak — mivel a háború nagyon bonyolult jelenség — a háborúk más típusát sem.

Kifejtik álláspontjukat arról is, hogy miképpen lehetséges helyesen osztályozni a háborúkat a katonai jellemzők alapján. Véleményük szerint a meghatározó katonai jellemzők: az alkalmazásra kerülő haditechnika, a fegyveres küzdelem méretei, a háború időtartama és a hadviselés módja.

Figyelemre méltóan és sokoldalúan elemzik azt a megállapítást, hogy a háború többé nem végzettszerűen elkerülhetetlen és korunkban egy esetleges harmadik világháború csak a két ellentétes világrendszer, az imperializmus és a szocializmus erői között lehetséges, s amelyet ha nem sikerül elhárítani, döntő összecsapás lesz. „*Ez a háború méreteiben minden eddig felülmúló interkontinentális háború lenne a legpusztítóbb fegyverek tömeges alkalmazásával. Az ilyen háború megakadályozása korunk egyik fő feladata.*” (36. o.) Az elmúlt negyed század háborúiban korunk valamennyi ellentmondása megnyilvánult. Katonai szempontból a sokféleségük mellett volt két közös vonásuk: méreteiket tekintve „kis” háborúk voltak és „hagyományos” fegyverekkel vívták meg őket.

A szerzők munkájukban nagy teret szentelnek annak az alapvető kérdésnek a megválaszolására — *Mi a helyi*

¹ Lenin: A háborúról, a hadseregről és a hadtudományról. I. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1958. 556. o.

háború? Ennek során pontosabban, és újszerűen definiálják a helyi háború és fegyveres konfliktus fogalmát. A meghatározásokat gazdag tényanyaggal és az abból levont következtetésekkel nagyon meggyőzően támasztják alá. Itt kívánom megjegyezni, hogy az eléggé pontatlan, de a közhasználatban polgárjogot nyert „kis” háború jelzőt, illetve kifejezést — amely nem a háború társadalmi-politikai jellegére, hanem részben a fegyveres küzdelem méreteire, részben a hadviselés módjaira utal — nem vetem el olyan formában, mint a szerzők. Marx, Engels, Lenin és Frunze műveiben, sőt a szerzők könyvükben nem egy helyen ilyen vagy hasonló értelemben nagyon gyakran használták.

Nagyon körültekintően és elmélyülten végezték el a szerzők a helyi háború fogalmának vizsgálatát is. Bemutatták és egyben elvetették a „korlátozott” háború imperialista katonai tételét. Megállapítják, hogy korlátozott vagy szabályozott háború elméletileg tulajdonképpen nem lehetséges. „A háborúnak — tendenciáját tekintve — elméletileg csak egyetlen állapota van, maga a háború, amely lehetőségeiben mindig totális”. (48. o.) Marx és Engels 1855. június 20-án „A helyi háború” című közös cikkükben fektették le a ma is érvényes tételt: „Egy kérelhetetlen dialektika a »helyi háborút« minden ponton túlhajtja a kitűzött helyi korlátokon és »nagy« háborúvá változtatja...” (Kiemelés tőlem — A. T.)²

Érdeemes idézni a könyv meghatározását a helyi háború fogalmáról és típusairól:

„Megállapíthatjuk — írják a szerzők —, hogy általában helyi háborúnak tekinthetjük minden olyan fegyveres konfliktust, amely a nemzetközi politikai küzdelem méreteihez viszonyítva lokális, vagyis korlátozott területen és rendszerint korlátozott erők részvételével vívják. A helyi háborút azonban éppen úgy, mint minden háborút, elsősorban nem méretei, hanem politikai tartalma jellemzi...

Az imperialista helyi háború nem

véletlen jelenség, meghatározott politikai tartalma van. Nem egyszerűen «kis méretű» háború, hanem *önállósult politikai és katonai fogalom*...

Az imperializmus — olyan taktikai elgondolásból kiindulva, hogy ellenfeleit részenként verje szét — helyi háborúkat visel:

- a szocialista országok ellen;
- a gyarmati, félgyarmati és függő országok nemzeti felszabadító és demokratikus forradalmi ellen;
- felszabadult, demokratikus, anti-imperialista országok ellen.” (52—53. o.)

A helyes fogalom meghatározás után számomra zavarólag hatott, hogy a könyvben a szerzők több helyen vissza-visszatérnek a helyi háború fogalmának újbóli, de lényegében azonos definiálására.

Sikerültnek tartom a helyi háború történelmi előzményeivel és gyökereivel foglalkozó részt. A burzsoá hadtudomány kialakulása óta vizsgálja a „kis”, a „helyi” háború problémáját. Például a XIX. században számos hadtudományi munka elemzi a „kis háború” kérdését. Érdeemes röviden idézni a korszak egyik jeles „kis háború” teoretikusának, Clausewitz kortársának, Carl von Decker porosz vezérőrnagynak néhány figyelemre méltó tételét. Decker 1822-ben megírt, a nagy sikert és négy kiadást megért könyvében. „A kis háború az újabb hadvezetés felfogásában”³ kifejti, hogy a „kis és nagy összehasonlítás nem azt a különbséget jelenti, hogy a kis háború alárendelt a nagy háború mellett”. Találóan állapítja meg, hogy „az ellenségnek kis háborúval veszteségeket okozhatunk döntő csata nélkül”.⁴ Decker szerint „a kis háború úgy viszonylik a nagyhoz, mint a szétszört harc a tömegharchoz” és hadművészetiellen ellentétpárok „szabályos-szabálytalan, kötött-kötetlen” jellemzik.⁵ A mű negyedik, 1844-ben megjelent kiadásában leszögezi, hogy „a kis háború a hadtörténelem jelentékeny része nem járt le és nem tűnt el. A csapatoknak el kell sajátítani a kis háború szabályait; önállóságot, körültekintést, a csejt, a rugalmasságot, a mozgékony-sá-

² Marx—Engels Művei. XI. köt. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1966. 304. o.

³ Decker, Carl: Der kleine Krieg, im Geiste der neueren Kriegführung. Oder: Abhandlung über die Verwendung und den Gebrauch aller drei Waffen im kleinene Kriege. Berlin, Vofen, 1822. 255. o.

⁴ Uo. 1. o.

⁵ Uo. 3. o.

got”.⁶ Decker nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is bonckés alá vette a kis háború hatását a XIX. század hadügyének és különösen hadművészetének fejlődésére. Hadtudományi vizsgálata kiterjedt a XIX. század egyik leghírhedtebb és leghosszabb időtartamú (1830—1890) kis háborújára, amely Algériában folyt. Decker 1842 őszén Algériába utazott, hogy személyesen ismerje meg az ott folyó hadviselés jellemzőit. Kétkötetes munkája nagyon sok pozitív hadtudományi megállapítást tartalmaz a francia—algériai kis háborúról.⁷

E rövid hadtörténelmi visszapillantást azért tartottam szükségesnek, mert a szerzők is rámutatnak arra, hogy az imperializmus katonai teoretikusai különösen a második világháború befejezése óta nagy intenzitással tanulmányozzák — elméletileg visszanyúlva az elődökhöz — a „kis” háború problematikáját és a gyakorlatban alkalmazzák a haladás erőivel szemben. Az imperializmus a helyi háborúk segítségével akarja megállítani a történelmi fejlődést sikertelenül.

A hadművészet törvényszerűségei és szabályai szerint folyó helyi háborúk láncolata lényegében egy „szabálytalan világháborúhoz” vezetett az imperializmus és a szocializmus, a reakció és a társadalmi haladás erői között. „A külső körülmények kényszerítő erői az imperializmust arra ösztönzik — írják a szerzők —, hogy még az összefonódott érdekláncolat részét képező konfliktusokban is elkerülje a „szabályos” világháborút, s érdekeit ne egyetlen fegyveres aktusban, hanem lépésről lépésre, a helyi háborúk révén érvényesítse.” (63—64. o.) A Szabálytalan világháború című mű tudományosan bizonyítja azt a megállapítást, hogy „a helyi háborúk napjainkban az imperializmus részéről a világháború lépésről lépésre történő megvívását jelentik”. (64. o.)

A szerzők a harmadik fejezetben vizsgálják a helyi háborúk szerepét a nemzetközi osztályharcban. Ez a fejezet véleményem szerint a könyv egyik legerősebb és legjobban bizonyított része. Tények sokaságával ábrázolják, miért jutott csődbe az Amerikai Egyesült Államoknak a szocialista országok elleni

általános atomvilágháború koncepciója, és mi jellemzi az új koncepciót, a „rugalmas reagálást”. Nagyon világosan és egyértelműen mutatják be az imperialista helyi háborúk „koalíciós” jellegét, a nyílt és burkolt megjelenési formáit. Az imperialista agresszió elleni harc nemzetközi jellegét ismertette a szerzők részletesen elemzik az antiimperialista erők politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai támogatásának forrásait, amit az agresszió súlytotta népeknek nyújtanak. Úgy gondolom, helyes lett volna jelezni az ezzel kapcsolatos világméretű ideológiai harcot is.

A szerzők a negyedik fejezet közel 180 oldalán keresztül mutatják be a helyi háborúkat a gyakorlatban. Az utolsó negyedszázad hadtörténetének valamennyi háborúját ilyen terjedelemben lehetetlen részletesen ábrázolni, ezért a helyi háborúk bonyolult összefüggéseinek megértésére néhány jellemző háború igen plasztikus, elsősorban hadművészeti elemzését hajtják végre. Az indokínai, a koreai, az algériai, a közelkeleti és a vietnami háború nem közismert történetének szinte regényesen izgalmas és nagyon olvasmányos ábrázolásán keresztül jól illusztrálják a helyi háborúkról az előző fejezetekben kifejtett általános megállapításaikat.

Az ötödik fejezetben az imperialista agresszoroknak a helyi háborúkban alkalmazott hadművészetét elemzik a szerzők. Ismertetik Taylor tábornok elgondolását és az imperialista hatalmak, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erőinek a helyi háborúkban betöltött szerepét. Bemutatják, mi jellemzi a helyi háborúkban az imperialista szárazföldi csapatokat, a légi erőt, a haditengerészeti flottát, valamint milyen okok idézik elő a tömegpusztító fegyverek és a terror alkalmazását. Végül levonják azt a tanulságot, hogy a helyi háború kétes értékű tapasztalatai általában nem fejlesztik, hanem inkább gyengítik a burzsoá hadművészet egészét, még akkor is, ha esetenként átmenetileg sikereket érnek el. A szocialista katonai szakembereknek azonban az imperialista fegyveres erőknek minden egyes helyi háborúban alkalmazott hadművészetét a szocialista országok biz-

⁶ Decker: i. m. 4. kiadása. Berlin, Vofen und Bromberg, 1844. 7. o.

⁷ Lásd Decker, Carl: Algerien und die dortige Kriegführung. Bb. 1. Algerien und dessen Bewohner. Berlin, Herbig. 1844. Bb. 2. Die französische Armee in Algerien. Berlin, Herbig, 1844.

tonsága szempontjából figyelmesen tanulmányozniuk kell.

A szerzők azonban nemcsak az agresszió hadművészetét elemezték, hanem jól sikerült szintézisét adták a felszabadító és a honvédő háborúk hadművészetének is. A második világháború utáni helyi háborúk hadviselési módjainak értékelésénél abból a tényből indultak ki, hogy e háborúk többségében a haladás és szocializmus erői a partizánhadviselést alkalmazták. A partizánhadviselés hadászati és harcászati problémáinak vizsgálatánál Engels tanítását vették alapul:

„Egy népnek — írja Engels —, amely függetlenségét akarja kivívni, nem szabad a szokásos harci eszközökre szorítkoznia. Tömegfelkelés, forradalmi háború, gerillák mindenütt, ez az egyetlen eszköz, amelynek segítségével egy kis nép egy nagyval elbánhat, amelynek segítségével egy kevésbé erős hadsereg ellenállhat az erősebbnek és jobban szervezettebbnek.”⁸

A partizán-hadművészet összetevőinek bemutatása mellett a szerzők a helyi háborúk történelmi példáin keresztül ismertetik a partizán fegyveres erők felépítésének általános és sajátos vonásait. Elítélik a kalandor ultraradikális háború koncepcióját és elveinek gyakorlati alkalmazását. Ezek már a múltban és napjainkban is történelmileg megbizonyították, hogy tragédiákhoz, kudarcokhoz vezetnek.

Az imperialistaellenes felszabadító és honvédő háborúk sok új és előremutató elemmel gazdagítják a szocialista hadtudományt. Erre Frunze is felhívta a szocialista katonai teoretikusok figyelmét az 1921—1926-os marokkói háborút elemző, „Az európai civilizátorok és Marokkó” című hadtudományi munkájában, amikor a következőket írta:

„A világháború befejezése óta itt látunk először meglehetősen kiterjedt hadműveleteket, melyekben a technika legújabb vívmányait vetik harcba. Egyoldalúságuk és korlátozottságuk ellenére a marokkói eseményekből leszűrt tapasztalatok sok hasznos adatot nyújtanak arra nézve, milyen jellegűek lesznek a korszerű hadseregek nagy tömegekkel vívott hadműveletei a jövőben. Az „élőerő” és a „technika” szerepe, az egyes fegyvernemek viszonylagos jelen-

tősége, a mozgó háború és az állásharc, a háború és politika kérdései e tapasztalatok nyomán számos olyan újabb konkrét adattal bővülnek, amelyek megkönnyítik elméleti feldolgozásukat.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a marokkói háború tapasztalatainak tanulmányozása bőséges anyagot szolgáltathat katonai elméletünk számára. Sajnos, katonai irodalmunkat nem érdekeltte különösebben ez a kérdés, s ez kétségtelenül hiba. A marokkói háború iránt érdeklődni kell — megéri az érdeklődést.”⁹

A mű utolsó fejezetében nagyon világos prognózist adják a helyi háború perspektíváinak. Rámutatnak, hogy az imperialista helyi háborúk veszélye nem csökkent, az új háborúk veszélye fennáll Ázsiában, a Közel-Keleten, Afrikában, Közép- és Dél-Amerikában, sőt még Európában is.

Érdemes felfigyelni a számba vett számos elgondolkodtató körülményre, amelyek arra mutatnak, hogy a helyi háborúk veszélye Európában sem zárható ki. Az érdekes elemzés után a szerzők azt az újszerű következtetést vonják le, hogy „a helyi háború Európában sokkal kevésbé valószínű, mint a »perifériákon«, de lehetősége kategorikusan nem zárható ki”. (356. o.)

A könyv utolsó oldalain kiemelik azt a tényt, hogy a szocialista hadtudomány rugalmasságot mutat fel a hadászatban. A rugalmasság a szocialista hadászatnak mindig egyik alapvonása volt és a szocialista országok képek szembenézni az imperializmus új kihívásával: a helyi agressziókkal is. Emlékeztetik az olvasót, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet világméretű küzdelmének vagyunk szemtanúi és résztvevői, amelyben egyetlen ütközet — már pedig a helyi háborúk ellenünk is folynak — kimenetele sem lehet közböcs számunkra.

A jól megírt és gazdagon illusztrált munka fontos honvédelmi igényeket, pozitív társadalmi és nevelő funkciót tölt be. A könyvet hasznosan forgathatják a katonai kérdések iránt érdeklődők, de különösen a társadalomtudományok kutatói, oktatói és propagandistái.

Ács Tibor

⁸ Engels Frigyes Válogatott Katonai Írásai. I. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960. 84—85. o.

⁹ Frunze Válogatott Művei. II. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1959. 481. o.